



CUMHURİYETİMİZİN 100. YILI (2023) YAKLAŞIRKEN “LİDER ÜLKE TÜRKİYE İDEALİ”: SİYASİ BİR ANALİZ

YRD. DOÇ. DR. KÖKSAL ŞAHİN*

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü kuruluş yıldönümü olan 29 Ekim 2023 tarihi yaklaştıkça bu özel güne önem atfeden çalışmalar da gündeme gelmektedir. Bu kapsamda siyasal partiler, kamu kuruluşları, araştırma merkezleri ve sivil toplum kuruluşlarının bir takım proje, toplantı, seminer vb. etkinliklerle kamuoyunun karşısına çıktığı görülmekte. İlerleyen zamanla birlikte 2023 temalı çalışmaların giderek artacağını tahmin etmek hiç de zor değil.¹

Konuya siyasal hayat ekseninden bakıldığında ise öncülüğünü Milliyetçi Hareket Partisinin (MHP)² yaptığı söylenebilecek olan 2023'ü millî hedefler ile özdeşleştirme şeklinde bir süreçten bahsetmek mümkün. Bu kapsamda gündeme gelen çalışmalara bakıldığında; ortak payda olarak ülkemizi lider ülke yapma hedefinden bahsedilebilir. Bu hedef geçmişte (geleneksel dönemde) dünya gücü olmuş bir milletin artık kültürel kodlarına yerleşmiş özelemlerle, Türk siyasal kültüründe çok eski devirlerden beri var olan millî hedefler koyma geleneğiyle, Türklerin duygusal yönü ağır basan bir toplum oluşuyla ve hemen her toplumda yaygın olan yıldönümlerine sembolik anlamlar yükleme gibi bir davranışla alakalandırılabilir.³

* Sakarya Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

Hemen ifade edilmelidir ki, Cumhuriyetimizin yüzüncü yıldönümünde ülkemizin olması gereken yer ve hedeflere yönelik vizyoner çalışmaların siyasal partilerce yapılıyor oluşu Türkiye gibi geniş jeopolitik kuşaklara sahip bir ülkede siyasal Ar-Ge geleneği bağlamında önemli bir kurumsallaşma adımı olabilir. Yine siyasal partilerin vizyoner (hedefçi) stratejileri üreten kurumlar hâline gelmeleri ülkemizdeki reel siyasete odaklanamama sorunu noktasında da bir çıkış yolu olabilir.

Türkiye için yeni bir olgu olmakla beraber geleceğe dair hedefler belirleme (tasarlama), siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe önemli bir çalışma sahasıdır. Günümüzde İngiltere, ABD ve Federal Almanya gibi ülkeler de devlet kurumlarının yanı sıra köklü siyasal partiler de bu doğrultuda bir geleneğe sahiptirler.⁴ Bu tarz çalışmalarla esas olarak; içte hayat standartlarının yüksekliğini dış politikada ise “rol model” ve düzen kuran aktör olmayı sürdürülebilir kılmanın amaçlandığı söylenebilir.

Buraya kadar bahsedilenlerden de anlaşılacağı üzere bu makale ile amaçlanan; 2023 Türkiye’si üzerine ülkemizdeki siyasi partiler tarafından ortaya konan vizyoner nitelikteki çalışmaları analiz etmektir. Makale; “Lider Ülke ve Bölgesel Güç kavramları bağlamında Türkiye’nin mevcut durumunun nasıl olduğu?”, “2023’te nasıl bir Dünya ve Türkiye olabileceği?”, “Siyasal partilerce ortaya konan 2023 temalı vizyonların ne gibi esaslar içerdiği?” gibi sorular üzerinde yükselmiştir.

Çalışmada öncelikle “Lider Ülke” ve “Bölgesel Güç” kavramlarının mahiyeti üzerinde bir analiz söz konusudur. Bundaki amaç; 2023 hedeflerine yönelik eleştiri ve önerileri teorik bir zeminden hareketle yapabilmektir. Çalışma bugüne kadar 2023’e yönelik vizyon yada stratejik belgelerle kamuoyu karşısında çıkmış siyasal partiler olan; MHP, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile sınırlıdır. Bunlardan MHP ve AKP tarafından ortaya konan 2023 temalı vizyoner çalışmalar geniş kapsamlı ve detaylıdır. CHP ise daha dar kapsamlı (ekonomi eksenli) kısa bir çalışmayı kamuoyu ile paylaşarak bu sürece dâhil olmuş durumdadır.

1. “Lider Ülke” ve “Bölgesel Güç” Kavramları

“Lider Ülkeyi” güç unsurlarına sahip ve daha da önemlisi bunları etkili bir şekilde kullanabilen ülke olarak ifade etmek mümkündür. Lider ülkelere has karakteristik özellikler olarak da; siyasal ve toplumsal manada güçlü bir meşruiyetin (kabul görmenin) varlığından, “Reel Egemenliğin” yüksekliğinden ve çoğu kez de “çekirdek ülke” niteliğine sahip olmaktan bahsedilebilir (Şahin 2011: 198-200). Lider ülkeler uluslararası ilişkiler sahasında etken konumdadırlar. Yani zayıf ve orta büyüklükteki devletleri kontrol edip yönlendirebildikleri gibi uluslararası örgütlerde de söz sahibidirler.⁵

“Bölgesel Güç” ise belli bir bölge dâhilinde ekonomik, askeri ve siyasi açılardan etkili olabilen ülkedir. Çoğu kez bu durum o coğrafyadaki ülkelerce de içselleştirilmiştir (Dinçer ve Kutlay, 2012: 13). Az önce lider ülke bağlamında dile getirilen karakteristik özellikler *gerçek manada* bölgesel güç olmayı da *sağlayan* hususlardır. Buradaki “gerçek manada” vurgusu bölgesel güç ile bölgesel aktör olma arasındaki ince bir farktan dolayıdır. Buna göre; bir ülke tarihsel geçmişi ve jeopolitiği ile bölgesel aktör konumunda olabilir. Ancak ne kadar önemli bir aktör olursa olsun güç ve meşruiyet unsurlarına yeterince sahip olamadığı takdirde gerçek anlamda bölgesel güç olması zordur.⁶ Belirtilmelidir ki; güç unsurlarına az veya çok sahip, meşruiyeti güçlü, reel egemenlik potansiyeli bulunan ülkeler bölgesel aktörlüğün ötesine geçerek bir bölgesel güç konumuna ulaşabilirler.

“Lider Ülkeyi” güç unsurlarına sahip ve daha da önemlisi bunları etkili bir şekilde kullanabilen ülke olarak ifade etmek mümkündür.

Anlaşılacağı üzere gerek bölgesel güç gerekse lider ülke olabilmek için meşruiyet ve güç unsurları bağlamında belli bir potansiyele sahibi olma ve bu potansiyeli harekete geçirebilme gerekmektedir. Potansiyelin düzeyi ve etkin kullanılabilmesi lider ülke olmaya yani kendi bölgesinin dışında da (küresel çapta) söz sahibi olmaya giden kapıları açabilir.

Görüldüğü gibi lider ülke konumuna ulaşım ulaşmama daha çok “güç” ve “meşruiyet” potansiyeli ile alakalı bir husustur. Dolayısıyla lider ülke kavramını somutlaştırabilmek için öncelikle “güç” ve “meşruiyet” kavramlarını yakın plana almak yerinde olacaktır. Müteakiben bu ikisiyle yakın bağlantısı olan “etken devlet” ve “çekirdek devlet” kavramları üzerinde durmak faydalı olabilir.

Günümüz şartlarında bir devleti “güçlü” kılan unsurlar olarak:

- a) Nitelikli, genç kesimin ağırlıkta olduğu kalabalık bir nüfus,
- b) Güçlü ekonomi, hayat standartlarının yüksekliği,
- c) Bilimsel çalışmaların gelişmişliği ve bu bağlamda özellikle ulaşım ve iletişim teknolojilerinde söz sahibi olma,
- d) Kalabalık ordu ve ileri askeri teknoloji,
- e) Lider ülke olarak yaşanmış bir tarihsel süreç,
- f) Geniş jeopolitik kuşaklar, güçlü diplomasi,
- g) İyi işleyen demokrasi ve sorun çözme kapasitesi yüksek bir kamu yönetimi gösterilebilir (Şahin 2011: 202).

Lider Ülke olmanın bir diğer belirleyicisi olan meşruiyeti ise bir ülkenin içeride ve dışarıda sahip olduğu benimsenme/kabul görme düzeyi şeklinde ifade etmek mümkündür.

Uluslararası ilişkiler teorilerinden (realist, liberal, yapısal-işlevci işlevsel vb.) hareketle bunlar arasında bir hiyerarşiye gidildiğinde ise en başta gelenler olarak; ekonomik, askeri ve teknolojik kapasite, politik/kültürel değerler geliştirip yayabilme, gündem belirleme ve etkin diplomasi gücüne sahip olma gibi hususlardan bahsetmek mümkündür (Newman2001: 79).

Lider Ülke olmanın bir diğer belirleyicisi olan meşruiyeti ise bir ülkenin içeride ve dışarıda sahip olduğu benimsenme/kabul görme düzeyi şeklinde ifade etmek mümkündür. Bir devlete yönelik olarak; kendi vatandaşları ve etkili olduğu jeopolitik kuşaklardaki halklar nezdinde “iyi ki var” (benimseme/otorite potansiyeli) olduğu yönünde bir algı yaygınsa güçlü bir meşruiyetten ve lider ülke altyapısından söz etmek mümkündür.

Konuyu biraz daha açmak gerekirse lider ülke olmak için öncelikle ülkedeki siyasal sistemin (anayasa, yasama, yürütme, yargı) vatandaşların gözünde otorite haline gelmiş olması gerekliliğinden bahsedilebilir. Bu bağlamda sorun çözen bir siyaset kurumunun var olup olmaması, demokrasinin esasını teşkil eden iki ülkenin; özgürlük ve eşitliğin temel hak ve özgürlükler alanına ne derece yansıdığı gibi hususlar önem arz etmektedir. Bu alanlardaki memnuniyet dışarıdaki egemenlik potansiyelinin etkin kullanılmasına da iyi bir zemin teşkil edecektir. Zira bir ülkenin güç, tarihsel-sosyolojik arka plan ve jeopolitik kuşaklar gibi kozları olsa da iç egemenliğin meşruiyeti noktasında sorunlar varsa bu potansiyel heba olabilir.

Lider ülke olma açısından yeni alanları keşfedebilecek tarihsel ve sosyolojik bir imajın gerekliliğinden de bahsedilebilir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında “Etken Devlet” ve “Çekirdek Ülke” gibi kavramlar ile karşılaşmaktadır. Etken devleti üyesi olduğu uluslararası kuruluşlarda kontrol ve yönlendirme gücüne sahip olan (etkili olan) ülke olarak ifade etmek mümkündür. Güç ve meşruiyeti yüksek olan devletler etken devlet olma şansına sahiptir (Şahin 2011: 201). Bu konuma ulaşma ve süreklilik sağlama; ülkenin güç kapasitesi, içeride meşruiyet açısından sorun yaşanmaması ve artık küreselleşmeyle birlikte hayati önem kazanmış olan doğru bölgeselleşme hamleleri ile yakından alakalıdır. Bu arada etken devlet olma açısından “Çekirdek Ülke” potansiyelinin var olup olmamasının da fark yaratıcı bir unsur olduğunun altını çizmek gerekir. “Çekirdek Ülkeyi” bir medeniyet dairesi içinde nüfuz potansiyeline sahip olan ülke olarak ifade etmek mümkündür (Özdemir 2012). Çekirdek Ülkelerin etrafında kültürel açıdan benzer milletler,

hatta komşu ülkeler rahatlıkla saf tutabilir. Bu tarz ülkelerin önderliğinde hareket etme noktasında bir kabul görme arzusu her zaman için vardır. Bu arada hemen belirtilmelidir ki; çekirdek devlet niteliğine sahip ülke sayısı azdır ve bu konuma ulaşmak asırlar süren tarihsel ve sosyolojik bir süreçle alakalıdır.

Bu parametreler bağlamında Türkiye için yapılacak analizlerle ülkemizin 2023 yılında lider ülke olup olamayacağı hususunda fikir sahibi olunabilir. Potansiyele ve eksikliklere dair elde edilecek veriler siyasal partilerce ortaya konan 2023 vizyonlarının değerlendirilmesi açısından faydalı olabilir.

2. Lider Ülke Parametreleri Bağlamında Bir Türkiye Değerlendirmesi

Türkiye'nin lider ülke unsurları bağlamında önemli bir potansiyele sahip olan ancak bunu kullanamayan bir ülke olduğu söylenebilir. İşin kötü tarafı ise bu yetersizliğin kronikleşmiş olmasıdır. Şöyle bir düşünüldüğünde yaklaşık on yedinci yüzyıldan bu yana var olan potansiyeli kullanamama gibi bir sorundan bahsetmek mümkündür.

"Meşruiyet", "Güç temerküzü", "Etkenlik" ve "Çekirdek Ülke" gibi parametreler bağlamında Türkiye eksenli yapılacak bir analizle lider ülke potansiyeli hakkında fikir edinilebilir.

Konuya meşruiyet açısından yaklaşıldığında Türkiye'nin bir asrı aşan demokratik birikimi ve tarihsel süreçte çizdiği insani değerlere önem veren büyük devlet profili sayesinde *yurt içinde ve dışında önemli bir meşruiyet potansiyeline sahip olduğu görülmektedir*. Ayrıca siyasal kültürde devlet egemenliğine rıza gösterme doğrultusunda meşruiyeti kolaylaştıran geleneksel bir boyut da söz konusu. Türkiye'nin meşruiyet noktasında sınırlarını aşan bir potansiyele sahip olan az sayıdaki ülkeden biri olduğunu da vurgulamak gerekir. Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya başta olmak üzere birçok ülke de Türkiye'yi otorite olarak gören tarihsel ve sosyolojik bir algıdan bahsetmek mümkündür.

Türkiye'nin bir güç temerküzü oluşturabilecek potansiyeli de mevcuttur. Türkiye genç ve kalabalık bir nüfusa, önemli ekonomik kaynaklara, güçlü orduya, lider ülke vasfıyla yaşanmış tarihsel bir geçmişe ve geniş jeopolitik kuşaklara sahibi bir ülkedir. Hem güç hem de meşruiyet bağlamlarında Türkiye'nin İslam medeniyeti dâhilinde çekirdek ülke potansiyeli en yüksek ülke oluşunun da altını çizmek gerekir.⁸ Çekirdek

Türkiye genç ve kalabalık bir nüfusa, önemli ekonomik kaynaklara, güçlü orduya, lider ülke vasfıyla yaşanmış tarihsel bir geçmişe ve geniş jeopolitik kuşaklara sahibi bir ülkedir.

Ayrıca belki de asırlardır geri çekilen bir güç olmanın verdiği ataletle Türk hariciyesinin bilhassa yerele nüfuz etme ve varlığını hissettirme gibi yeteneklerinin zayıfladığını da söylemek mümkündür.

devletlerin küreselleşme ilerledikçe giderek etkinleşecekleri ciddi bir öngörüdür (Huntington 2006: 225). Dikkat edilirse özellikle soğuk savaşın sona ermesinden bu yana Türkiye'nin genel seyri de bu öngörü doğrultusundadır.

Türkiye'nin lider ülke olma potansiyelini neden harekete geçiremediği tartışılması gereken bir sorudur. Bu soruya çeşitli bilim disiplinlerinden hareketle cevaplar vermek mümkündür. Siyaset bilimi bağlamındaki klasikleşmiş cevaplar; yanlış politik tercihler, vizyon sahibi liderlerin fazla yetişmemesi, uzlaşmacı değil de çatışmacı siyaset geleneği, güçlü rakiplerle dolu zorlu bir jeopolitiğin varlığı⁹ şeklindedir. Doğruluk payı olan bu cevaplara gelecek vizyonunun olmamasını da eklemek yerinde olacaktır.

Yine ülkemizin bazı güç unsurları kapsamındaki yetersizliklerinden bahsetmek de bu soru bağlamında faydalı olabilir. Bu bağlamda Ülkemizin ekonomik güç kapsamındaki bazı eksikliklerden bahsedilebilir. Sözelimi Türk ekonomisi her ne kadar bölgesindeki en büyük ekonomi olsa da üreten bir ekonomi değildir. Ayrıca bilgi çağının konuşulduğu bir dönemde teknoloji alanında da dışa bağımlılık söz konusudur. Ama herhalde lider ülke hedefi açısından düşünüldüğünde en büyük eksikliğimiz olarak bir finans ve sermaye merkezi olmamızdan bahsetmek gerekir.¹⁰ Finans ve sermaye birikimine sahip olmak küreselleşmeyle oluşan fırsatları değerlendirmek noktasında hayati önem arz eden bir husus olarak gösterilebilir.

Yumuşak güç öğelerinden diplomatik kapasiteyle alakalı olarak da bir yetersizlikten söz edilebilir. Her şeyden önce diplomatik kapasitenin hem nicelik hem de nitelik olarak ülkemizin jeopolitiğine göre yetersiz kaldığından bahsedilebilir. Ayrıca belki de asırlardır geri çekilen bir güç olmanın verdiği ataletle Türk hariciyesinin bilhassa yerele nüfuz etme ve varlığını hissettirme gibi yeteneklerinin zayıfladığını da söylemek mümkündür.

Sonuç itibarıyla Türkiye için vizyonlar hazırlanırken sadece güçlü ve avantajlı olunan noktalardan hareket edilmemeli, eksiklikler üzerine de düşünülmelidir. Yukarıda değinilen olumsuz (negatif) unsurları da göz önünde tutarak ülkemizde yapılacak lider ülke amaçlı vizyoner çalışmalar için şu öneriler de bulunulabilir:

✓ İyi bir vizyon hazırlamak için esas olarak iki kritik aşamadan bahsedilebilir. Bunlar, ne yapmak istediğini bilmek ve bunu net olarak ortaya koyabilmektir. Bu aşamalara

yönelik bir bilinç oluşması kadar doğru metotlarla bu süreçleri yönetmek de önemlidir. İşte bu noktada bazı öneriler de bulunulabilir. Birincisi Türkiye'nin kendini, tarihsel, kültürel ve ekonomik manada tanıma yönünde bir çaba içine girmesidir. Bu şekilde kendisiyle yüzleşen bir Türkiye sahip olduğu potansiyeli görebilir ve misyonunu en doğru şekilde tespit edebilir. İkincisi kısa, orta ve uzun vadeli tahmin ve öngörülerde bulunacak bir altyapının sağlanması doğrultusunda kararlı adımlar atılmalıdır. Bu yönde devlet tarafından bir kurumsallaşma hedeflenmeli, çalışmalar teşvik edilmelidir.

✓ İyi bir vizyon olayların akışına yön verme gücünü büyük ölçüde sağlayabilir. Ancak tabii ki iyi uygulanabildiği takdirde. Dolayısıyla iyi bir vizyonun fayda sağlayabilmesi için; sorun çözen, ulaşılabilir, kendini yenileyen, katılıma açık ve etkin bir kamu yönetimine de ihtiyaç vardır.

✓ Türkiye'nin dış politikada mevcut pakt ve bağlantılarını kesmeden kendi jeopolitiğinde atacağı uygun bölgeselleşme ve işbirliği adımları reel egemenliğini arttırabilir (Şahin 2005: 347). Bu husus vizyon çalışmalarında göz önünde tutulmalıdır. Yine diplomasinin de en azından kendi jeopolitik kuşaklarında varlığını hissettirecek şekilde bir yeniden yapılanmaya kavuşturulması geleceğe ilişkin hedefler açısından önem arz eden bir husustur. Bu arada kendisini tanımaya çalışacak olan bir Türkiye mazlum milletlerin yanında olan bir medeniyet iddiasının sahibi olabileceğini de görebilir. Dolayısıyla Türkiye için önemli bir yumuşak güç unsuru olabilecek olan "İnsani Diplomasi" vizyon çalışmalarının önemli bir başlığı olmalıdır.¹¹

✓ Türkiye'nin sermaye ve finans merkezi yapılması doğrultusunda ne gibi politikalar geliştirilebileceği (varlık yönetimi, fonların teşviki, bankacılığı geliştirme vb.) lider ülke hedefli vizyon çalışmalarının başlıca tartışma konularından biri olmalıdır.

3. Türkiye'de 2023 Yılına Ait Siyasal Projeksiyonlar

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki; mevcut duruma ve gelişmelerin ne yönde olduğuna (değişmelerin nasıl cereyan ettiğine) bakarak; 10, 20 hatta 50 yıl sonrası için tahmin ve öngörüler de bulunmak mümkündür (Dırık 2003: 722). Bu tarz çalışmalardan hareketle geleceğe yönelik politikaları belirlemeye girişildiği takdirde güçlü (sürdürülebilir) vizyonlar ortaya konabilir.

Çalışmanın bu bölümünde ülkemizdeki siyasal partiler tarafından geliştirilen ve 2023'e kadar ulaşılması planlanan bir takım hedefler içeren projeler (vizyonlar) gözden geçirilecektir. Ancak daha öncesinde 2023'de nasıl bir Dünya ve nasıl bir Türkiye olabileceğine dair beklenti ve öngörülere göz atmak faydalı olabilir. Son zamanlarda yapılan fütüroloji (gelecekbilim) çalışmalarında sıklıkla yer bulan öngörülerden hareketle 2020'lerdeki Dünya ve Türkiye'ye dair şöyle bir tablo çizmek mümkündür.

Ekonomik ilişkilerin şimdikinden daha iç içe olacağı, ekonomideki işleyiş bağlamında standartlaşmanın süreceği, Kuzeyle Güney arasındaki bağımlılığın daha da pekişeceği 2020'lere dair beklentiler arasındadır.

İlk olarak küresel bağlamdaki olumlu beklentilerden bahsedilebilir. Buna göre 2020'li yıllar dünyada teknoloji ve sağlık alanında dev adımların atılacağı bir dönem olacaktır. Yeni teknolojiler hayatı giderek kolaylaştırırken, ortalama hayat süresi şimdikinden uzun olacak. Eğitim ve cinsiyet bağlamındaki uçurumların da oldukça azalacağı tahmin ediliyor. Kısacası daha kentli bir dünya ufukta görülmekte. Yapılan çalışmalara bakılırsa dijital dünyanın insan hayatında kapladığı yerin bugünküne kıyasla geniş olacağını söylemek ise şimdiden mümkün. Bu durumu somutlaştırma adına seçim kampanyalarının dahi internet odaklı yürütüleceği tahmininden bahsetmek faydalı olabilir (Mcsmith 2012).

Ülkeler arasındaki ekonomik uçurumlar konusunda ise değişen pek bir şey olmayacağı tahmin ediliyor. Ekonomik ilişkilerin şimdikinden daha iç içe olacağı, ekonomideki işleyiş bağlamında standartlaşmanın süreceği, Kuzeyle Güney arasındaki bağımlılığın daha da pekişeceği 2020'lere dair beklentiler arasındadır. Bu tahminlere paralel

olarak bilhassa Ortadoğu, Asya ve Afrika'da küresel ekonomi ile eklemlenme çabalarının yoğunlaşacağı düşünülüyor. Bölgesel ve küresel krizlere açık ekonomilerin varlığı ve ilaveten bağımlılıktaki artıştan dolayı yerel piyasalardaki aksaklıkların uluslararası sisteme kolaylıkla yansıtacağı bir ekonomik yapılanmadan bahsetmek mümkündür. Tüm bu riskleri minimize etmek gayesiyle ekonomik bölgeselleşmelerin daha da önem kazanacağı ise oldukça yaygın bir öngörüdür.

2020'lerin dünyasına yönelik ekonomi-politik öngörüler yakın okumaya tabi tutulduğunda ise etkinleşecek başlıca güç merkezleri olarak Çin, Hindistan ve Uzak Asya ile karşılaşılıyor. Hatta Çin'in 2040'larda ekonomik güç olarak ABD'yi geçeceği de çoğu kesimce dile getirilen bir başka tahmindir (Leonard 2004). Bazı Afrika ülkelerinin de (Nijerya, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi) 2020'lerde ekonomik hamle yaparak siyasal ağırlıklarını arttırmaları güçlü bir beklentidir (Baggini 2012).

Analizlere bakılırsa Türkiye, İran, Mısır, Nijerya, Endonezya, Kolombiya, Güney Afrika ve Meksika gibi ülkelerin ekonomik manada bölgesel aktör hâline gelmeleri hiç de şaşırtıcı olmayacak. Ama bu ülkelerin ekonomik büyümeyi Çin ve Hindistan'ın aşırı büyümesi sebebiyle ciddi bir reel egemenlik artışına çevirmeleri de pek olası görülmüyor. 2020'lerden dünyanın süper gücü konumundaki Amerika

Birleşik Devletleri'nin (ABD) hem ekonomik liderlikten, hem de süper (hegomanik) güç konumundan uzaklaşma trendinin başlangıcı olarak da bahsediliyor. Ama gücün tüm unsurları açısından bakıldığında 2020'lerde en büyük güç pozisyonunda yine ABD'nin olacağı ise genel bir kabuldür.¹² Güç parametreleri bağlamında son zamanlarda yapılan değerlendirmelerde Avrupa Birliği (AB) ise etkenliği azalması beklenen bir güç konumunda (NIC 2012: iii, 5, 12).

Doksanlı yıllarda küreselleşme taraftarı düşünürlerce iştiaqla dile getirilen; bilgi toplumuna geçişle birlikte uluslararası çatışma ve gerginliklerin azalacağı öngörüsünü destekleyen çalışmalara rastlamak ise zor. Tam tersine son yıllarda yapılan gelecek bilim çalışmalarındaki öngörülere bakılırsa 2020'lerdeki dünya özellikle de Avrasya ve Ortadoğu'da; Kant'ın evrensel barışını değil de Hobbs'un doğa durumunu hatırlatacak (NIC 2012: 4). Sağlayacağı ekonomik büyümeye paralel olarak Avrasya'da ön plana çıkması beklenen yeni güç ise Çin. Bugün ABD'ye karşı Çin ve Rusya'nın direndiği Avrasya'da, 2020'lerde Çin'e karşı bir ABD-Rusya işbirliği kurulursa öyle anlaşılıyor ki kimse şaşırmayacak.

Kara jeopolitiği açısından her zaman için kilit bir bölge olan Ortadoğu'ya (Cordesman 2013; NIC, 2012: 70,71) yönelik başlıca beklenti ise; istikrarsızlık (Sunay 2008: 80). Zaten asırlardır büyük güçlerin başlıca mücadele alanı olan bölge son derece kritik gelişmelere açık gözüküyor (Akçay ve Çelenay 202: 391) En son ABD'de yayınlanan "Küresel Eğilimler 2030" çalışmasına göre bu bölgede yaşanacak büyük kaosun başlıca iki dinamiği olacak: Enerji savaşının kızışması ve Kürdistan projesi.

Bu iki dinamikten ötürü önümüzdeki çeyrek asır içinde Ortadoğu'da sınır tartışmaları ve ihtilafların artacağı bir dönem yaşanması kuvvetle muhtemel görünüyor. Bu kapsamda Suriye, Irak, Türkiye ve İran'da sınır değişiklikleri yaşanacağından bahseden çalışmalar hiç de az değil. Böyle bir kaos sürecinde en büyük travmayı yaşayacak ülke olarak da ne yazık ki Türkiye'nin adı geçiyor (NIC, 2012, VIII, 22, 61; Brilliant). Çünkü Türkiye bahsi geçen ülkelere çok farklı özelliklere sahip. Her şeyden önce çekirdek ülke potansiyeline sahip ve birçok ülke tarafından rol (model) olarak takip ediliyor. Önemli bir demokrasi birikimine sahip ve ekonomik potansiyeliyle bir cazibe merkezi. En önemlisi de millet bütünlüğü içinde hareket edebilme kabiliyetini tarih boyunca sergileyen, "tarihsel özne" niteliğindeki tek bölge ülkesi. Tüm bunlardan ötürü Türkiye'nin olası bir toprak kaybı (bölünme) neticesinde; büyük prestij kaybına uğraması, demoralizasyon yaşaması ve toparlanması kolay olmayan bir kaosa sürüklenmesi gibi ihtimaller söz konusu.

Ülkemize yönelik bu olumsuz öngörüler madalyonun sadece bir yüzü. Öteki yüzünde ise olumlu ekonomik tahminler bulunmakta. Türkiye birçok çalışmada İran ve Mısır'la birlikte ekonomik atılımı beklenen ülkeler arasında yer alıyor. Buradan hareketle de en azından bölgesel güç karakterinin daha da artacağı öngörüsü var.

Ayrıca Türkiye'nin Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya havzasındaki birçok ülke için; demokrasisi, ekonomik gücü ve tarihsel bağlarıyla doğal olarak model konumunda olacağı da bir gerçek

Ayrıca Türkiye'nin Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya havzasındaki birçok ülke için; demokrasisi, ekonomik gücü ve tarihsel bağlarıyla doğal olarak model konumunda olacağı da bir gerçek (NIC 2012: 15, 43). Avrupa'da giderek artması beklenen Müslüman nüfusun da Türkiye'nin reel egemenliğine katkı yapması ihtimaller arasında. Zira başta Fransa ve Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde ya Türk vatandaşı ya da eski Osmanlı vatandaşlarının torunları olan Müslümanların daha çok siyasal katılma yapacağı ve hizmetler sektöründe söz sahibi hale gelmesi güçlü bir beklenti. Anlaşılan o ki Türkiye eğer birlik ve beraberliğini koruyabilirse, önümüzdeki on yıl içerisinde reel egemenliği yükselecek başlıca ülkelerden birisi olabilir.

Sonuç olarak Avrasya ile Ortadoğu'nun kesişme sahasında yer alan ülkemizle ilgili öngörülerin çelişkili olduğu ortada. Bölünme ve reel egemenlik kaybindan bahseden öngörülerin yanı sıra ekonomik manada gelişme sağlayarak

reel egemenliğini arttırması muhtemel olan bir ülke şeklindeki yaklaşımlar da söz konusu. Bu farklı öngörüler iki bin yirmili yılların ülkemiz açısından bir yol ayrımı olacağının işareti olarak da değerlendirilebilir.

Öyle anlaşılıyor ki Türkiye'nin önündeki 10 yıllık periyodu iyi değerlendirmesi adeta bir zorunluluk haline gelmiş durumda. Türkiye'ye yönelik tahminler ülkemizin birlik beraberliğini koruduğu sürece dış olumsuzlukların üstesinden gelebileceği yönündeki tespit ve söylemleri destekler mahiyette (Özdağ 2005: 32-33). Öyle görünüyor ki meşruiyeti güçlü bir şekilde 2020'lere giren bir Türkiye 2023'te küresel aktör olmanın eşliğinde yer alabilir.

Artık buraya kadar yapılan tüm analizlerin ışığı altında ülkemizde siyasal partilerce geliştirilmiş olan 2023 odaklı vizyonların incelenmesine geçilebilir. Daha öncede değinildiği üzere 2023 ü hedef alma süreci Türk siyasi hayatında MHP ile başlamış ardından da AKP de bir 2023 vizyonu ortaya koymuştur. CHP ise bir ekonomik strateji raporu ile bu kervana katılmıştır.

3.1. MHP'nin "2023'e Doğru Yükselen Ülke Türkiye" Vizyonu

MHP Cumhuriyetin yüzüncü yılının idrak edileceği 2023 yılına kadar olan on iki yıllık döneme ilişkin üç aşamalı bir vizyonu 2010 yılı sonunda ortaya koymuştur. Ancak MHP'nin doksanlı yılların başından itibaren Türkiye'nin 2023 yılında lider ülke olmayı hedeflemesi gerektiğini gündeme taşıyan bir parti olduğunu da belirtmek gerekir. İki binli yıllar ise MHP'nin bu hedefini bir vizyon haline getirecek adımları attığı bir dönem olmuştur.

2023 yılına gelindiğinde Türkiye'nin dünyadaki lider ülkelerden biri olması MHP'nin kurumsal etkinliklerinde 1997'den bu yana dile getirilen bir husustur. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin ise bir siyasetçi olarak doksanlı yılların başından itibaren çeşitli platformlarda (köşe yazıları, il, ilçe kongreleri vs.) bu hususu stratejik bir hedef olarak dile getirdiği görülüyor. Bu konu üzerinde Genel Başkan olmadan önce de birikim sahibi olduğu anlaşılan Bahçeli, Mayıs 1997'de MHP Genel Başkan Adayı olarak sahne aldığı 2023'de Türkiye'nin lider ülke konumuna ulaşmasını da bir vizyon (hedef) olarak ortaya koymuştur. MHP'nin önemli bir seçim zaferi kazandığı 1999 yılındaki seçim beyannamesinde de vurgulanan başlıklar arasında 2023 de lider ülke Türkiye hedefi yer almaktadır.

MHP'nin iktidar ortağı olduğu dönemde (57. Hükûmet) hazırlanan *Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planına* (2001) 2023'e yönelik ekonomik hedeflerin de eklendiği görülüyor. Yine bilimsel, teknolojik ve ekonomik hedefler içeren "Vizyon 23" stratejisi (projesi) de "Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu" (TÜBİTAK) tarafından 2000 yılında başlatılmıştır.¹³ Bu çalışmalara bakarak MHP'nin iktidar ortağı olduğu kısa dönem içerisinde muhalefet yıllarında dile getirdiği 2023'te lider ülke olma hedefini bir devlet vizyonu haline getirme doğrultusunda çaba sarf ettiğini söylemek mümkündür. MHP'nin 1997'den itibaren gerçekleştirdiği tüm kurultaylarda da dillendirilen bu hedef 2009 yılında yenilenen "Geleceğe Doğru" başlıklı parti programında da kendisine yer bulmuştur. Bu programın "Sunuş" kısmında, Türkiye'yi 2023'de lider ülke yapma vizyonundan Türkiye merkezli yeni bir medeniyet iddiası ile birlikte bahsedilmektedir. Yine bu programın "Dünyayı Türkçe okumak" başlıklı bölümünde ise; parti programındaki ağırlık merkezinin 2023 Vizyonu olduğu ve MHP politikalarının bu vizyon doğrultusunda şekillendirileceği vurgulanmaktadır (MHP 2009: 13, 14, 18).

2023 yılına gelindiğinde Türkiye'nin dünyadaki lider ülkelerden biri olması MHP'nin kurumsal etkinliklerinde 1997'den bu yana dile getirilen bir husustur.

Nitekim bir sene sonra 31 Ekim 2010'da Genel Başkan Bahçeli, siyasi iktidar mevkiinde olmaları halinde 2011 -2023 yılları arasında takip edecekleri politikaları "2023 Yükselen Ülke Türkiye Vizyonu" başlığı altında ilan etmiştir. 2011 Ocak ayında açıklanan MHP'nin 2011 Genel Seçim Beyannamesi de bu vizyondan hareketle oluşturulmuş ve "Yükselen Ülke Türkiye Sözleşmesi" başlığı altında seçmenlere sunulmuştur. Beynamedeki "2023'e Doğru Yükselen Ülke Türkiye Vizyonu" ve "Küresel Güç Türkiye'ye Doğru" başlıklı bölümlerde 2023'e kadar olan 11 yıllık süre için belirlenen hedefler doğrultusunda atılacak adımlar belirtilmektedir (MHP 2011: 5-9; 10-19).

Parti Programları ve Seçim Beyannamelerinin dışında siyasal partilerin temel görüş ve duyarlılıklarının yansıtıldığı başlıca platformlardan bir diğeri de Büyük Kongre (Kurultay) konuşmalarıdır. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin tüm Büyük Kurultay konuşmalarında 2023'te Lider Ülke Türkiye hedefine yer verdiğinin de altını çizmek gerekir. Bu konuşmalardaki tespit ve önerilere bakarak Büyük Kurultay konuşmalarının MHP tarafından 2011 de ortaya konan 2023 Vizyonunun alt yapısını oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Sözgelimi Devlet Bahçeli MHP'nin 23 Kasım 1997 tarihli 5. Büyük Kurultayında yirmi birinci yüzyılda çevresel şartların çok değişeceğine dikkat çekerek; 2023 yılında "Lider Ülke"; İstanbul'un fethinin 600. Yıldönümü olan 2053 yılında da "Süper Güç" olma hedeflerini kamuoyu ile paylaşmıştır. Bu konuşma siyasal iktidarların stratejik perspektifler geliştirmesi gerekliliğine, 2023 ve 2053 gibi uzun vadeli hayallerden bahsetmenin bile bir ilerleme olacağı hususuna, büyük hedefleri ortaya koyup inanmanın önemine vurgu yapan bir konuşmadır (Bahçeli 33). Yine aynı konuşmada geleceğe dönük vizyoner çalışmaların küreselleşme ile daha da önem kazandığına, uluslararası arenada doğru bölgeselleşme tercihlerinin önemine (etken devlet olmaya) dikkat çekilmesi lider ülke olmanın iki temel dinamiği olduğu söylenebilecek olan "güç" ve "meşruiyet" unsurları açısından isabetli tespitlerdir.

Bahçeli MHP'nin 5 Kasım 2000 tarihindeki 6. Büyük Kurultay'ının açılış konuşmasında ise küreselleşmeyle oluşan yeni çevresel faktörler olan; insan hakları, demokrasi, piyasa ekonomisi, teknolojik gelişmeler ve yoksulluktaki artış eğilimi gibi hususlardan hareketle yirmi birinci yüzyılın milletler arası alanda bir işbirliği çağı olacağı tespitinde bulunmaktadır (Bahçeli 55, 56). Bahçeli'ye göre Türk Milliyetçiliğinin başlıca hedefi ise; bu yüzyılda adalet ve ahlaklı olmayı esas alan bir modeli (Yüzyılla Sözleşme) ortaya koyabilmektir (Bahçeli 77, 105). Bu doğrultuda Bahçeli'nin MHP'nin stratejilerine yön verecek iki ana kaynaktan biri olarak geleceği göstermesi, Türkiye'nin gelecekteki konumunu tahmin ederek siyaset yapmaktan bahsetmesi (Bahçeli 71, 77) çalışmamızın teorik kısmındaki analizlerle uyumludur.

12 Ekim 2003 tarihindeki MHP'nin 7. Olağan Büyük Kurultay'ında "Lider Ülke Türkiye" hedefi hakkaniyete dayalı yeni bir dünya hedefi ile birlikte

zikredilmiştir. Burada MHP'nin Türkiye merkezli yeni bir medeniyet anlayışının siyasetteki temsilcisi olarak tanımlanması da altı çizilmesi gereken bir husustur (Bahçeli, 116). Devlet Bahçeli, 19 Kasım 2006'daki 8. Büyük Kurultayın açılış ve kapanış konuşmalarında da 2023 yılı için Lider Ülke Türkiye vizyonundan bahsetmiş ve bu vizyonu harekete geçirebilmek için siyasal iktidar olma gerekliliğine vurgu yapmıştır (Bahçeli 189, 196). MHP Genel Başkanı 8 Kasım 2009'daki 9. Olağan Büyük Kurultay'ın açılış konuşmasında ise; 2023 yılında "Lider Ülke Türkiye" hedefinin yanı sıra 23 Kasım 1997 tarihli 5. Büyük Kurultay'da bahsettiği İstanbul'un fethinin altıncı yüzüncü yılı olan 2053 yılında "Süper Güç Türkiye" hedefini de tekrar gündeme taşımıştır.

Buradaki hedeflere bakıldığında MHP'nin; 2023 de bölgesel güç olmanın ötesine geçerek küresel bir oyuncu olma amacını güttüğü anlaşılmaktadır.

Daha önce de bahsedildiği gibi MHP'nin bu birikimi somut ve sistematik bir vizyon şeklinde ortaya koyması ise; 31 Ekim 2010 da olmuş; "2023 Yükselen Ülke Türkiye Vizyonu" Türk kamuoyu ile paylaşılmıştır. Ardından Ocak 2011 de yayınlan 2011 Genel Seçim Beyannamesi 'de "2023'e Doğru Yükselen Ülke Türkiye Sözleşmesi" olarak takdim edilmiştir. Bu sözleşme ile on bir yıllık zaman diliminde lider ülke hedefi doğrultusunda atılacak adımların net bir şekilde kamuoyu ile paylaşıldığını söylemek mümkündür. Buradaki hedeflere bakıldığında MHP'nin; 2023 de bölgesel güç olmanın ötesine geçerek küresel bir oyuncu olma amacını güttüğü anlaşılmaktadır (MHP 2011: 4). Bu amaçlar doğrultusunda Türkiye'nin başlıca silahları olarak da; sahip olduğu demokrasi ve hukuk devleti birikimi, jeostratejik konumu, doğal ve beşeri kaynakları, genç ve dinamik nüfusu ve girişimcilik tecrübesine işaret edilmektedir (MHP 2011: 5).

MHP'nin 2023 Vizyonu 2011-2023 yılları arasını kapsayan Türkiye'nin imkânlarını reel egemenliğe aktarma amaçlı üç aşamalı bir plandır. Bu planda:

2011-2015 yıllarını kapsayan birinci aşamanın ülke içinde bir "Onarım ve Toparlanma" dönemi olarak belirlendiği görülmektedir. Bu periyotta hayat standartlarını arttırma ve siyasal sistemin sorun çözme kapasitesini yükseltme doğrultusundaki politikalar ön plandadır. Bahsi geçen; bireysel hak ve özgürlüklerin geniş ve teminatlı olduğu bir anayasa, terörün bitirilmesi, işsizliği azaltıcı hamleler, gelir dağılımında adalet, siyasal alanda uzlaşmacılık, hizmet yönünden yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve sivil topluma önem verilmesi gibi politikalar devlet ve toplum düzenini günümüzün gerektirdiği standartlara ulaştırma amaçlıdır (MHP 2011: 13).

2015-2019 yıllarını kapsayan ikinci aşama içerideki toparlanmanın devamı niteliğinde bir "Bütünleşme ve Atılım" dönemi olarak tasarlanmıştır. Bu dönemde; vatandaşlık bilincini

arttırma, sosyal güvenceleri geliştirme, enerji ve Ar-Ge alanlarına yoğunlaşma, bölgesel işbirliği sağlama gibi politik hamlelerle bir yandan meşruiyeti daha da güçlendirirken diğer yandan da etken devlet olmaya geçiş amaçlanmaktadır.

MHP'nin 2023 Vizyonundaki üçüncü aşama 2019-2023 yılları arasında kapsıyor. Bu son periyot "Bölgesel ve Küresel Güç Merkezi" olan lider ülke Türkiye'ye ulaşma dönemi olarak belirlenmiş. Bu periyot için belirlenen politikalara bakıldığında etken devlet olmanın ve çekirdek devlet misyonunun ön plana çıkarıldığı bir beş yıllık dönemden bahsetmek mümkündür. Ordunun gücünün artırılması, uzay teknolojisine yönelme, teknolojik rekabet üstünlüğünü sağlama, Türkçenin dünya dili yapılması, uluslararası platformlarda demokrasi, hukuk devleti ve insan haklarının hamisi olma şeklindeki politikalarla dünya ölçeğinde söz sahibi olma amaçlanmaktadır (MHP 2011: 17, 18).

3.2. AKP'nin 2023 Hedefleri

Türkiye'de on yılı aşkın bir süredir iktidarda olan AKP, 2023'e yönelik bir stratejiyi ilk olarak Haziran 2011'deki Genel Seçim sürecinde ortaya koydu. AKP tarafından hazırlanan seçim beyannamesi "*Türkiye Hazır Hedef 2023*" başlığı ile ilan edildi. Yürütülen seçim kampanyasındaki ana tema da; Cumhuriyetin yüzüncü yıldönümünde bir dünya gücü olan Türkiye imajı oldu. Bu imajı içeren afiş ve reklam filmi gibi görsellerin yürütülen seçim kampanyasındaki başlıca figürler olduğunu söylemek mümkündür. Seçimlerin ardından 30 Eylül 2012 de toplanan AKP 3. Büyük Kurultayında da "*2023 Siyasi Vizyonu*" başlığı altında 63 maddeden oluşan bir yol haritası kamuoyu ile paylaşıldı.

"Türkiye Hazır Hedef 2023" başlıklı seçim beyannamesi incelendiğinde, AKP tarafından 2023'e yönelik beş ana hedefin belirlendiği görülüyor. Bunlar; "İleri Demokrasiye Ulaşma", "Büyük Ekonomi", "Güçlü Toplum", "Yaşanabilir Çevre ve Marka Şehirler" ve son olarak da "Lider Ülke Olma" hedefleridir.

Bu hedefler doğrultusunda atılacak adımlar beyannamede alt başlıklar şeklinde belirtilmiş.¹⁴ 2023' de "İleri Demokrasi" ülkelerinden biri olma hedefi kapsamındaki alt başlıklardan; yeni bir anayasa yapımı, yargı reformu, sivil toplumun yönetime katılmasını sağlama, yerel yönetimleri güçlendirme ve e-devlet uygulamalarını yaygınlaştırma en dikkati çekici olanlar (AKP 2011: 11, 13-15). Dikkat edilirse bu politikalar meşruiyeti güçlendirmeye yönelik hamlelerdir. Bu arada yeni anayasadan bahsedilirken çeşitlilik içinde birleştirici bir anayasa vurgusu söz konusu. Temel kurucu belge olan anayasaya ilişkin bu vurgu; lider ülke hedefine çok kültürlülükle ulaşmanın tercih edildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (AKP 2011: 8).

"Büyük Ekonomi" hedefi kapsamındaki politikalar göz atıldığında; müteahhitlik, otomotiv, İletişim, ulaşım, uzay ve havacılık gibi sektörlerin

destekleneceği görülüyor. Bu kapsamdaki “İstanbul’u dünyadaki finans merkezlerinden biri haline getirme” ise üzerinde durulması gereken bir hedef. *Zira* bu çalışmada daha önce de vurgulandığı üzere finans ve sermaye merkezi olamama lider ülke hedefi bağlamında Türkiye’nin zayıf yönlerinden bir tanesi.

“Türkiye Hazır Hedef 2023” başlıklı seçim beyannamesindeki; yaşanabilir çevre, estetik konutlar ve marka şehirler yaratma gibi hedefler de ekonomiye yönelik olmakla birlikte meşruiyeti güçlendirici adımlar olarak değerlendirilebilir. “Güçlü Toplum” kısmında da ülkedeki yaşam kalitesini yükseltme noktasındaki hedefler sıralanmış.

Beynamedeki “Lider Ülke Türkiye” hedefi kapsamında ise; daha çok etken devlet olma doğrultusundaki politikalar söz konusu (AKP 2011: 146). Ortadoğu, Türk Cumhuriyetleri ve Balkanlar’a yapılan vurgular Türkiye’nin jeopolitik kuşaklarından hareketle bir etken devlet olma stratejisinin izleneceğine işaret ediyor (AKP 2011: 146). Vurgulanan bu hususlar çalışmanın teorik kısmında dile getirilen “etken devlet” ve “çekirdek ülke” parametreleri ile uyumlu söylemlerdir (AKP 2011: 151-152)

AKP’nin Üçüncü Büyük Kurultayında ilan edilen “2023 Siyasi Vizyonu” da “Türkiye Hazır Hedef 2023” başlıklı seçim beyannamesi gibi hedeflerin sayıldığı bir metin görünümünde. Hedeflere ve uygulanacak politikalara ilişkin ayrıntılı ve somut analizler burada da söz konusu değil. Seçim beyannamesinden farklı olan husus olarak; hedeflere ulaşmak için Başkanlık ya da Yarı başkanlık sistemine geçişten bahsediliyor olması gösterilebilir (AKP 2012). Ayrıca “2023 Siyasi Vizyonu” nda iç meşruiyet doğrultusunda “*Türkiye Hazır Hedef 2023*” seçim beyannamesine oranla çok kültürlülüğe daha net bir vurgunun bulunduğundan da bahsetmek mümkündür¹⁵ (AKP 2012).

3.3. CHP’nin 2023 Vizyonu

CHP, MHP ve AKP’nin ardından 2023’ü hedef alan bir proje ile kamuoyunun karşısına çıkan üçüncü parti oldu. CHP tarafından 11 Haziran 2011 Genel Seçimlerine iki ay kala “*Cumhuriyetin 100. Yılına Doğru Yeni Ekonomi Stratejisi*” başlığı altında 37 sayfalık bir rapor kamuoyuna sunuldu. Bu rapor hem iç kaynak ve tasarrufa hem de rekabetçi ekonomiye yer veren (CHP sözcülerinin ifadesiyle “Asya-Avrupa Sentezli”) yeni bir büyüme stratejisi ile 2023’ e kadar bazı ekonomik hedefleri gerçekleştirmeyi içermektedir (CHP 2011b)

CHP’nin yeni ekonomi stratejisinde; büyüme, kalkınma ve istihdamla ilgili olarak 2023’e kadar gerçekleştirilmesi planlanan dokuz ekonomik hedef yer almakta. Bunlar arasında; kişi başına düşen millî geliri otuz bin doların üstüne çıkarmak, Türkiye’yi dünyanın 15. büyük ekonomisi yapmak ve 2023’e kadar 800 bin kişiye istihdam yaratmak gibi hedefler ilk dikkati çekenler.

Türk siyasal hayatındaki az sayıdaki kurumsal partiden biri olan CHP'nin, 2023'e yönelik sadece ekonomi boyutu olan kısa bir çalışma ile kamuoyu karşısına çıkması bir takım eleştirileri de beraberinde getirmiştir.

Türk siyasal hayatındaki az sayıdaki kurumsal partiden biri olan CHP'nin, 2023'e yönelik sadece ekonomi boyutu olan kısa bir çalışma ile kamuoyu karşısına çıkması bir takım eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Açıkçası rapor bir seçim kampanyası sürecinde MHP'nin ve ardından AKP'nin 2023 temalı seçim beyannamelerine karşı yapılmış bir politik hamle görünümündedir. Nitekim raporda AKP'nin "Türkiye Hazır Hedef 2023" adlı beyannamesindeki ekonomik hedeflere yönelik eleştiriler de söz konusudur.¹⁶

CHP tarafından şu ana kadar 2023'e ya da daha ilerisine yönelik geniş kapsamlı bir vizyoner çalışma ortaya konmuş değil. Ancak CHP Türk siyasetindeki geleceğe dair hedefler belirleme (tasarlama) sürecine rapor tarzında kısa bir çalışmayla da olsa dâhil olmuş durumda. Son zamanlarda başta Genel Başkan Kılıçdaroğlu olmak üzere parti yetkilileri tarafından CHP'nin 2023 vizyonunu içeren demeçler verilmekte. Kılıçdaroğlu böyle bir demecinde CHP'nin 2023 vizyonunu; demokrasinin kalitesini arttırmak, güçler ayrılığı ve hukuk devleti ilkelerini yerleştirmek şeklinde

ifade etmiştir (Vatan 2012). Yapılan bu konudaki açıklamalara ve 2023 konusuna ülke kamuoyunda giderek artan ilgiye bakarak yakında CHP'nin de MHP ve AKP gibi geniş kapsamlı bir 2023 vizyonu ile kamuoyunun karşısına çıkması muhtemel görünüyor.

Sonuç

Gelecek bilime göre; potansiyel var olduğu sürece arzu edilen geleceğe ulaşmak mümkündür. Bu varsayımdan hareketle ilk sonuç olarak; lider (merkez) ülke olma potansiyeline sahip olan ülkemizde milli hedefler doğrultusunda geleceği tasarlama çalışmalarına ayrı bir önem verilmesi gerekliliğinden bahsedilebilir. Bu çalışmada kısmen değinilen 2023'e yönelik öngörülere bakılırsa ülkemiz açısından bu alana eğilmenin adeta bir zorunluluk haline geldiği de söylenebilir. Kamuoyu gündemine siyasal partilerimizce taşınan 2023 vizyonları bu yönde bir kurumsallaşma açısından milat olabilir.

Çalışma ile ulaşılan bir diğer sonuç ta; geleceği düşünerek politika üretme hususunda MHP'nin öncü bir rol üstlenmiş olduğudur. MHP'nin doksanlı yıllardan itibaren gündeme taşıdığı ve nihayetinde bir siyasal program olarak ortaya koyduğu

2023'te Lider ülke Türkiye hedefi artık kamuoyuna mal olmuş durumdadır.¹⁷ Daha öncesinde geleceği tasarlama konusunun ülkemizde pek ilgi çekmediği de bir gerçektir (Dırık 2003: 739).

MHP'nin "2023 Yükselen Ülke Türkiye Vizyonu" esas itibarıyla Türkiye'nin imkânlarını (potansiyelini) harekete geçirmeye çalışan bir çalışma görünümünde. Eksiklikleri düzeltme ya da muhtemel krizlerin önüne geçme gibi bir amacın ürünü değil. Güç unsurları, meşruiyet, etken ülke ve çekirdek ülke gibi teorideki lider ülke unsurları dâhilinde hazırlandığı belli olan çok yönlü bir çalışma.

MHP'nin 2023 yılına kadar ulaşmayı planladığı hedefler incelendiğinde önceliğin içeride güçlü olmayı sağlamaya (toparlanma ve bütünleşme) verildiği görülüyor. Uluslararası platformlarda etken devlet olma doğrultusundaki adımların ise buna mukabilen atılması planlanmış (MHP 2011: 6). 2020'ler hakkında ipuçları içeren çalışmalar göz önüne alındığında, meşruiyete öncelik tanıyan bu stratejinin isabetli olduğunu söylemek mümkün.

MHP'nin etken devlet olma doğrultusundaki hedef ve politikalarını, Türkiye merkezli bir medeniyet perspektifi doğrultusunda ortaya koyması da dikkat çekici (MHP 2011: 9). MHP'nin "2023 Yükselen Ülke Türkiye Vizyonu" ndalider ülke olmayı sadece Türkiye'nin ekonomik çıkarları için hedeflemediği görülüyor. Refahı artırma amacının yanı sıra demokratik standartları sağlama, insan hak ve hürriyetlerini teminat altına alma, bölgesel ve küresel barışı tesis etme gibi evrensel, ahlaki ve insani hedeflere de sahip bir lider ülke tasavvuru söz konusu¹⁸(MHP 2011: 7). Bu yaklaşımla ülkemizin çekirdek ülke potansiyelinin de harekete geçirilebileceği söylenebilir. Ayrıca böyle bir vizyon dış meşruiyete olduğu kadar iç meşruiyete de katkı da bulunabilir.

MHP'nin 2023 Lider Ülke Türkiye Vizyonu üç aşamalı, sistematik ve ayrıntılı bir çalışma olmasıyla da diğer partilerin 2023 stratejilerinden ayrılmakta. MHP, bu vizyonunu bu çalışmada da dile getirilen ekonomik ve diplomatik güç bağlamındaki ülkemizin eksikliklerinden hareketle daha da geliştirebilir. Bu eksikliklere odaklanan analizler yeni ufukların açılmasına ve vizyonerliğin sürdürülmesine de yardımcı olabilir.

AKP'nin "Türkiye Hazır Hedef 2023" vizyonu da tıpkı MHP'ninki gibi Türkiye'nin imkânlarını (potansiyelini) harekete geçirmeye çalışan bir proje görünümünde. İçte meşruiyeti güçlendirme çabası burada da ön planda. Ancak ekonomik gelişmeyi merkeze alan yapısıyla MHP'den farklı.

AKP'nin 2023'e yönelik çalışmalarında liberal bir ruh kendini hissettiriyor. Liberal ekonomik ve siyasal reformlarla Türkiye'nin lider ülke olacağı düşüncesi bu vizyonu şekillendirmiş. Bu doğrultuda iç meşruiyeti güçlendirme hedefi çerçevesinde özgürlükleri arttırmadan, hayat standartlarını yükseltmeden, demokratik pekişme ve ekonomik ilerlemeden bahsediliyor.

Son olarak
AKP'nin 2023
vizyonunun
MHP'ninki kadar
teorik unsurlar
dahilinde inşa
edilmiş bir vizyon
olmadığını da
belirtmek gerekir.

Ekonomi de desteklenecek sektörlerin belirlenmiş olması dikkat çekici. Bu hedefler arasındaki İstanbul'u finans ve sermaye merkezi yapma doğrultusundaki adımların olgunlaştırılması gerçekten önemli bir adım olacaktır.

Son olarak AKP'nin 2023 vizyonunun MHP'ninki kadar teorik unsurlar dahilinde inşa edilmiş bir vizyon olmadığını da belirtmek gerekir. Bu kapsamda ortaya konan çalışmalarda lider ülke parametreleri üzerinde ayrıntılı analizler söz konusu değil. Ayrıca etkileyici (hissiyatlı) bir söylem, medeniyet iddiası içeren bir üslup da çalışmada hissedilmiyor. Hedefler MHP'deki kadar

coşkulu bir dille kaleme alınmamış.

CHP'nin 2023'e yönelik hedeflerden oluşan yeni ekonomi stratejisi ise bir reaksiyon niteliğinde. Ancak burada önemli olan CHP'nin de Türk siyasetinde kendini gösteren geleceğe dair hedefler belirleme sürecinin bir paydaşı haline gelmiş olmasıdır.

Partilerin hedeflerine yönelik genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; öncelikle geleceğe dönük hedefler belirleme konusunda partiler arası bir rekabet ortamının doğmuş olmasının ülkemiz adına bir kazanç olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca ortaya konan vizyonların; imkânları harekete geçirme esaslı, özgüven taşıyan çalışmalar olması da önemlidir. Genel bir eksiklikten bahsedilecekse Türkiye'nin lider ülke parametreleri bağlamındaki zayıf yönleri üzerinde durulmamasından bahsedilebilir. Bu noktada da ülkemizin finans ve sermaye merkezi olmasını sağlama hususuna yönelik hedef ve politikalara lider ülke hedefli projelerde yer verilmesi önerilebilir. Unutulmamalıdır ki lider ülke olmak için nispi de olsa bir ekonomik özerklik gerekiyor ve bu da sermaye biriktirmeyi ve finans merkezi olmayı gerektiren bir durum.¹⁹

Son olarak küreselleşmeye ve tarihin hiç olmadığı kadar hızlı akışına değinerek bir şeyler söylemek gerekir. Böyle bir ortamda Türkiye'mizin lider ülkeler arasında yer alması isteniyorsa güçlü küresel ve bölgesel vizyonların varlığı gerekiyor. Bu doğrultuda bir bilincin yerleşmesinde hedefi iktidara gelmek olan siyasal partilere büyük iş düşmekte. Geleceğe yönelik vizyonlar hatalarla, eksikliklerle dolu olabilir. Böyle bir ihtimal kimseyi korkutmamalıdır. Zira böyle bir ihtimalin yaşanması bile hiç plan yapılmamış olmasından daha iyidir. Çünkü unutulmamalıdır ki vizyonlar sayesinde geleceği arzu edilebilir yönde şekillendirmeye yönelik etkin bir tavır, bir irade ortaya konmaktadır.²⁰

- 1 Son zamanlarda “2023 Türkiye Partisi” adı altında bir siyasal partinin kurulacağına dair haberler kamuoyuna yansımakta. İlginç bir başka örnek olarak da ülkemizin çeşitli kentlerinde 2023 temalı toplu konut, işyeri vb. projelerin hayata geçiriliyor oluşundan bahsedilebilir. Esasen 2023’e anlam atfetme yeni bir olgu da değil. Sözelimi ünlü sanatçı Barış Manço’nun 1975 yılındaki ilk plağının ismi de “2023” tür. Bu plakta 2023’de tüm Türk devletlerinin ortaklaşa oluşturacağı bir medeniyet teması işleniyor. Plaktaki Cumhuriyetimizin 100. Yılına adanan senfonik bir eser ve “Kayaların Oğlu” adlı şiir dikkat çekici.
- 2 Bu çalışmada da görüleceği üzere Türk siyasal hayatında 2023 yılını hedef olarak belirleyen ilk siyasal kuruluş MHP olmuştur. Türkiye’nin 2023’de dünyaya yön veren ülkelerden biri olması hedefi MHP yetkililerince doksanlı yılların başlarından itibaren dile getirilen bir husustur. İki binli yıllar MHP’nin bu hedefi kurumsal bir söylem haline getiren adımları atarken diğer taraftan da başka siyasi partilerin de (AKP ve CHP) kervana katılmaya başladığı bir dönem görünümündedir.
- 3 Toplumsal ve siyasal kültürdeki bu saiklerin etkisiyle olsa gerek daha şimdiden 2053 ve 2071 yılları ile ilgili söylemler gündeme gelmeye başlamıştır.
- 4 Yirminci yüzyılın ikinci yarısında modern siyaset biliminin en hızlı gelişme gösterdiği Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere birçok batılı ülkede fütüroloji (gelecek bilim) alanında önemli gelişmeler sağlandı. Fütüroloji bugünü veri kabul ederek gelecekle ilgili tahmin ve projeler yapan bir araştırma sahasıdır. Hemen belirtilmelidir ki bilimsel gelecek çalışmaları sadece geleceği anlamayı değil değiştirmeyi de içerir. Temellerinin ABD’de atıldığı söylenebilecek olan bu bilim dalı Avrupa ve Kuzey Amerika da popülerdir. Geleceği tasarlama ve hedefler oluşturmanın lider (merkez) ülkeler için hayati bir uğraş alanı olduğu da belirtilmelidir. Üstelik ABD, Japonya, Fransa, Avustralya vb. gelişmiş ülkeler sadece toplumsal, ekonomik, siyasi hedeflerle ilgili değil bilim ve teknolojiye yönelik olarak da uzun dönemli vizyonlar geliştirmektedir. Bu sahadaki önde gelen kuruluş ve düşünürlere örnek vermek gerekirse; ABD’den RAND Corporation (Research and Development), Stanford Research, Hudson Research, düşünürler olarak da; Olaf Helmer, Anthony Wiener, Daniel Bell ve Alvin Toffler’den bahsetmek mümkündür (Dırık, 2003: 709, 711-715).
- 5 Ekonomik ve siyasal analizlerde sıklıkla kullanılan “Merkez Ülke” kavramı ile “Lider Ülke” kavramının benzer içeriklere sahip olduklarını belirtmek konuyu somutlaştırma adına faydalı olabilir. “Merkez Ülke” dünya ekonomisi ve siyasetine ilişkin kararlarda etkili olan, Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (WB), Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECD) vb. uluslararası kuruluşlara yön verebilen ülkeler bağlamında kullanılan bir kavramdır (Şahin 2009: 88). E. Wallerstein’a göre ise merkez ülkeler diğer ülkeleri bağımlı hale getirmiş olan ülkelerdir ve süper (hegomonik) güç olma peşindedirler. “Süper Gücü” ise belirli bir zamanda devletlerarası sistemde oyunun kurallarını belirleyen; dünya siyasetine, ekonomisine ve kültürel diline hakim olan devlet şeklinde ifade etmek mümkündür (Reyhan, 2008: 59-61; Ereker, 2010: 27, 28).
- 6 Güney Afrika, Mısır, İsrail, Türkiye, Brezilya, Meksika ve Güney Kore gibi ülkelerden bölgesel güç şeklinde bahsedilmesinin zaman zaman tartışma konusu olması bundan dolayıdır. Mevcut halleriyle bu ülkeleri önemli bölgesel aktörler olarak nitelendirmek daha doğru bir yaklaşım olabilir. Bu noktada bölgesel gücün çoğu kez büyük devletlere direnen devlet şeklinde tanımlandığından bahsetmek de faydalı olabilir.
- 7 Samuel Huntington bu durumu şu şekilde ifade ediyor: “belli medeniyet bloklarındaki devletler her zaman için çekirdek devletlerin etrafında “eş merkezli halkalar” şeklinde yer alırlar” (Huntington 2006: 227). Bu tarz ülkelerin çevrelerinde doğrudan etkiledikleri alanlar ve yandaşı olan ülkeler (çevre devletler) söz konusudur. Bir somutlaştırma yapmak gerekirse Sözelimi Ortodoks/Slav medeniyetinin çekirdek devleti Rusya’dır. Huntington’a göre; oluşturulacak bölgesel güçler bir uluslararası örgüt ya da çok uzaklardaki başka bir ulus-devletçe değil, bölge üyeleriyle medeniyet ve kültürel esası ilişkisi içerisindeki çekirdek devletler tarafından oluşturulduğu takdirde meşru bir konum elde edebilirler (Huntington 2006: 225).

- 8 Türkiye'nin bu niteliği daha çok Türk-İslam hayat pratiklerinin egemen olduğu Avrasya bölgesinde belirgindir. Ancak İslam medeniyeti bağlamında da çekirdek ülke konumuna en yakın ülkenin Türkiye olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir (Şahin, 2011: 201). Bu noktada altını çizmekte yarar vardır ki "Müslümanların Hamiliği" vasfı sadece Türklere mahsus tarihsel bir unvan olmuştur. Ayrıca Türklere kapitalist uluslararası sistemin kurucusu ve yönlendiricisi olan Batı medeniyeti ile hesaplaşma yaşayan, bir liderlik mücadelesine girişen tek Müslüman ve tek doğulu topluluk olarak da tarihte yer edinmiştir.
- 9 Türkiye'nin geniş jeopolitiği reel egemenliği arttırmaya imkân verebileceği gibi reel egemenlikte daralma yaratacak unsurları da içinde barındırmaktadır. Bu noktada geniş jeopolitik kuşaklara sahip olan ülkelerin kaçınılmaz olarak güçlü rakiplerle karşı karşıya kalacağı göz ardı edilmemesi gereken bir husustur.
- 10 Burada kast edilen dünyada sermayenin toplanacağı merkezlerden biri haline gelmektir. Rosa Luxemburg bu durumu; uluslararası ödüncüleri organize eden ülke olma şeklinde ifade ediyor (Luxemburg, 2004: 324,325). E. Wallerstein'a bakılırsa böyle bir birikimin sağlanabilmesi için asırlara ve kapitalist bir değerler dünyasına ihtiyaç vardır. Bu arada finans ve sermaye merkezi olma ile üreten ekonomi olma arasındaki tamamlayıcı ilişkiye de dikkat çekmek gerekir. Zira bu iki özellik olduğu anda hem talebi yaratmak hem de talebin sağlanması için kaynağı da temin etmek mümkün olmaktadır. Ancak bu şekilde ekonomik özerkliğin sağlanabileceği söylenebilir (Reyhan, 2008: 63). Ekonomik özerklik sağlandığı takdirde ekonomik kriz yaşama riski oldukça düşük olacaktır. Bu arada finans ve sermaye biriktirebilen bir ülkenin kendi jeopolitiğinde yatırım ve yardımlarda süreklilik sağlayacağı da ortadadır.
- 11 Yakın gelecekte Müslüman bir çekirdek devlet ihtiyacının kendini göstermesi muhtemeldir.
- 12 ABD düşünce kuruluşlarında "kazan kazan yaklaşımının" bir tarafında hep ABD'nin yer alacağı doğrultusunda iyimser bir bakış açısının hâkim olduğu belirtilmelidir. Buna göre önümüzdeki süreçte Çin'den çekinen ülkeler (başta Orta Asya ülkeleri, Japonya ve Avustralya) ABD ile iyice yakınlaşacak dolayısıyla ABD'nin reel egemenliği azalmayacaktır. Yine bu mantıktan hareketle ABD ve Çin arasında da ABD'nin karlı çıkacağı bir yakınlaşmanın doğabileceğinden de bahsedilmektedir. Bu gelişmeyi bekleyenler Çin'in kendisini meşrulaştırmak için barışçıl bir yükseliş politikası izleyeceği öngörüsünden hareket ediyorlar (Leonard, 2004; NIC, 2012: 5, 12).
- 13 Tam adı "Vizyon 23: Bilim ve Teknoloji Stratejileri" olan bu proje 13 Aralık 200 yılındaki TÜBİTAK 6. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nda kararlaştırılmış, bir sene sonra TÜBİTAK 7. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu toplantısıyla da uygulamaya konulmuştur. Projedeki ana amaç; Türkiye'yi 2023 e kadar yeni teknolojiler üretebilen bir refah toplumu haline getirmektir. Bu doğrultudaki başlıca hedefler olarak da; Türkiye'nin üreten ekonomiye sahip olması, katma değerini kendi beyin gücüne dayanarak arttırabilmesi ve teknoloji de bir ekol olması hususları belirlenmiştir. Projede bu hedefler doğrultusunda belirlenen 10 stratejik teknoloji alanı söz konusu. Bunların desteklenmesi neticesinde Türkiye'nin 2023 yılında dünyanın sayılı teknoloji merkezleri arasında olacağı öngörülmektedir (TÜBİTAK 2004: 8-11; TÜBİTAK 2012)
- 14 Bu belge bir seçim beyannamesi olduğundan ağırlıklı olarak yeni oluşacak yasama döneminde yapılacaklar anlatılmaktadır. Dolayısıyla 2023'e yönelik beş ana hedef doğrultusunda ayrıntılı açıklamalar burada söz konusu değil.
- 15 2023 Perspektifinde AKP tarafından atılacak adımlar arasında sayılan; mahkemelerde anadilde savunma yapılabilmesi, anadilde kamu hizmetlerine erişimlerinin sağlanması, "Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Komisyonu" kurulması, mevzuattaki etnik ayrımcılık algısı oluşturan hükümlerin temizleneceği gibi hususlar çok kültürlülükle ve post-modern felsefeyle uyumludur.
- 16 Zaten rapor kamuoyunda bir vizyon çalışmasından ziyade AKP'nin seçim beyannamesindeki 2023 eksenli ekonomik hedeflere bir cevap şeklinde yankı bulmuştur. Bu arada CHP'nin "Özgürlüğün ve Umudun Ülkesi. Herkesin Türkiye'si" başlıklı 2011 Seçim Bildirgesi'nde 2023'e yönelik başlık ya da bölüm bulunmadığı da belirtilmelidir. Bildirgede 2023 senesinin geçtiği tek bahis; 2023 yılına kadar 110 milyon dönüm arazinin tapulaştırılacağı, 4 milyon dönüm de sulama yatırımı yapılacağı

- cümlesidir (CHP 2011a). Bu arada CHP'nin yenilenen "Çağdaş Türkiye İçin Değişim" adlı parti programında da 2023'e yönelik bir bölüm ya da başlık yer almamaktadır.
- 17 MHP'nin çalışmalarıyla bir kelebek etkisinin oluştuğu; başta siyasal partiler olmak üzere sivil toplum örgütleri ve birçok devlet kurumunun 2023'e yönelik plan ve projelere yöneldiği söylenebilir. Bu konuda siyasal partiler dışında bir örnek vermek gerekirse; Cumhurbaşkanlığının himayesinde Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) koordinatörlüğünde 2008 yılından bu yana sürdürülen "Türkiye'nin Stratejik Vizyonu 2023" adlı projeden bahsedilebilir. "Finans", "Bankacılık" ve "Kalkınma"nın öncü sektörler olarak belirlendiği bu proje ile Türkiye'deki tüm iller için bu sektörler bağlamında bir 2023 vizyonu hazırlama çabasına girilmiştir (TSV,2012). Gelecek için vizyon oluşturma sürecine yavaş yavaş Türkiye'nin önde gelen mesleki kuruluşlarının da dâhil olduğu görülmektedir. Nitekim en son "Türk Sanayici ve İşadamları Derneği" (TÜSİAD) "Vizyon 2050 Türkiye" adlı uzun vadeli bir raporunu kamuoyu ile paylaşmıştır
 - 18 Bu tasavvurda MHP hareketinin fikri kaynakları arasında yer alan ve bir "insani dış politika dinamiği" olarak ifade edilebilecek olan Türk-Cihan hâkimiyeti Mefkuresi (PaxTurcica/Evrensel Türk barışı) düşüncesinin izleri hissediliyor.
 - 19 Açıkçası bu kolay bir hedef olarak gözükmüyor. Çünkü böyle bir kurumsallaşma her şeyden önce kapitalist bir kültürün ve işleyişin toplumsal yapıda karşılığı olup olmamasıyla da alakalı. Bu noktada kültürel sistemimizin büyük etkisiyle sermaye biriktiren değil sermayeye bağlı ülke olarak son dört asrı geçirdiğimizi unutmamak gerekir. Yine bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğunun dünya ekonomisinde edilgen konumda olmadığı halde böyle bir sürecin (kapitalizmin) parçası olmadığını da altını çizmek gerekir (Reyhan, 2008: 71-78).
 - 20 Bu noktada Finlandiya parlamentosunda bu konuda çalışan sürekli bir komisyon bulunduğunu dile getirmek faydalı olabilir (Dırık 2003: 711).

Kaynaklar

- AKÇAY E. Yaşar ve Ö. Engin Çelenay (2012), "Ortadoğu'daki Domino Etkisi: Suriye Örneği", **Uluslararası Ortadoğu Kongresi BİLDİRİ KİTABI**, Cilt 1, Kocaeli Üniversitesi Yayını, s. 388-403.
- AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) (2011), **AKP 2011 SÇİM BEYANNAMESİ, Türkiye Hazır Hedef 2023**, <http://www.akhedefler.com/vaadler.pdf>, 12.02.2013.
- AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) (2012), **2023 Siyasi Vizyonu**, <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/2023-siyasi-vizyon>, 12.02.2013.
- BAHÇELİ, Devlet (?), **21. Yüzyıl ve 2023 Türkiye Vizyonu**, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara: MHP Yayınları,
- BAGGİNİ, Julian (2012), "The World in 2020: Society", <http://www.independent.co.uk/news/science/the-world-in-2020-a-glimpse-into-the-future-1853924.html>, 18.01.2012.
- BRİLLİANT, Myron (2012), "The World in 2030: Are we on the path to convergence or divergence?", <http://gt2030.com/2012/05/27/the-world-in-2030-are-we-on-the-path-to-convergence-or-divergence/>, 16.01.2013
- CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) (2011a), **CHP 2011 SEÇİM BİLDİRGESİ, Özgürlüğün ve Umudun Ülkesi Herkesin Türkiye'si**, http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/secim_bildirgesi-web.pdf, 21.01.2012.
- CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) (2011b), **Cumhuriyetin 100. Yılına Doğru Yeni Ekonomi Stratejisi**, <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/EkonomiStratejisi.pdf>, 28.12.2012.
- CORDESMAN, Anthony (2013), "U.S and Iranian Strategic Competition: Sanctions, Energy, Arms Control and Regime Change", <http://csis.org/publication/us-and-iranian-strategic-competition-sanctions-energy-arms-control-and-regime-change>, 24.02.2012.
- DİNÇER O. Bahadır ve Mustafa Kutlay (2012), **Türkiye'nin Ortadoğu'daki Güç Kapasitesi: Mümkünün Sınırları**, USAK (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu) Rapor No: 12-13, Ankara.
- DIRİK, Mustafa (2003), "Gelecekbilim", *Siyaset*, Ed: Mümtazer Türköne, Ankara: Lotus Yayınevi, s.709-

- EREKER, Fulya (2010), **Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- HUNTINGTON, Samuel P. (2006), **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, Çev: Mehmet Turhan ve Cem Soydemir, Okuyan İstanbul: Us Yayınları.
- LEONARD, Mark (2004), "The East is Ready", <http://www.guardian.co.uk/world/2004/sep/11/2020>, 21.02.2013.
- LESSER Ian ve Graham E. FULLER (2000), **Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu**, çev: Meral Gönenc, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- LUXEMBURG, Rosa (2004), **Sermaye Birikimi**, İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık.
- MCSMITH Andy (2012), "The World in 2020: Politics", <http://www.independent.co.uk/news/science/the-world-in-2020-a-glimpse-into-the-future-1853924.html>
- MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) (2011), **2011 SEÇİM BEYANNAMESİ, 2023'e Doğru Yükselen Ülke Türkiye Sözleşmesi** http://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/MHP_2011_SecimBeyannamesi.pdf, 11.02.2013
- ÖZDAÇ, ÜMİT (2005), **Yeniden Türk Milliyetçiliği**, Ankara: 3 Ok yayıncılık.
- ÖZDEMİR, Haluk (2012), Türkiye Jeokültürü: Stratejik Derinlik mi Stratejik Çekirdek mi?, <http://www.ankarastrateji.org/yazar/doc-dr-haluk-ozdemir/turkiye-jeokulturu-stratejik-derinlik-mi-stratejik-cekirdek-mi/>, 13.01.2013
- REYHAN, Cenk (2008), **Osmanlı'da Kapitalizmin Kökenleri**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- SUNAY, Cengiz, (2008), **Yeni Sömürgecilik Dalgası: ABD ve Ortadoğu**, İstanbul: Okutan Yayınları.
- ŞAHİN, Köksal (2005), "Küreselleşme – Egemenlik Etkileşimine Türk Dünyası Eksenli Bir Bakış", **III. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi BİLDİRİ KİTABI**, Cilt 1, s.338-349
- ŞAHİN, Köksal (2009), **Ulus Devlet**, 2. Baskı, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- ŞAHİN, Köksal (2011), "Egemenlikteki Dönüşüm, Reel Egemenlik ve Türkiye", **Türk Yurdu**, Sayı: 291, s. 199-204.
- NIC (NationalIntelligenceCouncil) (2012), **Global Trends 2030: AlternativeWorlds**, http://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf 24.01.2013
- TSV (Türkiye'nin Stratejik Vizyonu) (2012) "**Türkiyenin Stratejik Vizyonu 2023 Projesi**" <http://www.tsv2023.org/index.php/tr/>, 12.01.2012
- TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) (2004), **Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları 2003-2023 Strateji Belgeleri**, Ankara: TÜBİTAK Yayın.
- TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) (2012), **Vizyon 2023** <http://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-vizyon-2023> , 04.02.2013.
- VATAN (2012), "İşte CHP'nin 2023 Vizyonu", <http://haber.gazetevatan.com/iste-chpnin-2023-vizyonu/441468/9/Haber>, 11.02.2013.